

УДК 330.16 (477) 339.92:061.1 ЄС

Романенко О. А.*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ НА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ З ЄС

У статті описаний процес формування економічних і культурних цінностей підприємців у ЄС та в Україні. Встановлено: різні світоглядні підходи перешкоджають інтеграції та потребують дослідження.

Ключові слова: економічна культура, трудова етика, капіталістичні та посткомуністичні країни.

The article describes the process of forming an economic cultural values of entrepreneurs in capitalist and post communist countries.

Key words: economic cultural, the work ethic, capitalist countries, post communist countries.

В статье описан процесс формирования экономических и культурных ценностей предпринимателей в ЕС и Украине. Установлено: различные мировоззренческие подходы препятствуют интеграции и требуют исследований.

Ключевые слова: экономическая культура, трудовая этика, капиталистические и посткоммунистические страны.

Постановка проблеми. Процес зближення між Україною і ЄС доволі непростий: промисловці скаржаться на розбіжність технічних регламентів, юристи – на відмінності в законодавчих підходах, чиновники намагаються поєднати режими регулювання. Причинами того, що більшість європейських інститутів і стандартів, запроваджених на державному рівні, не реалізуються в практичному житті України дослідники все більше називають конфлікти світоглядів. Зважаючи на це, існує гостра необхідність в аналізі впливів економічної культури України та Європи та розробка шляхів їх інтеграцій, оскільки це є передумовою економічних, соціальних та політичних взаємодій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує багато наукових робіт, в яких аналізується вплив економічної культури на специфіку функціонування та розвиток економіки в сучасних суспільствах (роботи Т. Заславської, В. Радаєва, Я. Кузьміна, О. Морозова, Р. Ривкіна, В. Пилипенко, Г. Соколової, М. Лукашевича, С. Матвеева, Е. Суїменко, Т. Ефременко). Однією з фундаментальних робіт з дослідження економічного світогляду європейських суспільств є «Протестантська етика і дух капіталізму» М. Вебера. Автор дослідив, що у світі більш динамічно розвивався бізнес в християнських країнах, зокрема протестантських, таких як США, Англія і Голландія. Економічний підйом і розвиток європейського капіталізму пояснювався наявністю протестантської етики, що обумовило трудове завзяття і раціональну організацію праці. Головною ідеологією християнських країн є ведення комерції не тільки заради збільшення особистого споживання, але і як

* кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового аналізу і контролю Київського національного торговельно-економічного університету.

задля благодійності. При цьому Вебер особливо підкреслював аскетизм підприємців-протестантів, багатьом з яких були чужі показна розкіш і насолода владою, і які розглядали багатство лише як свідчення перед Богом добре виконаного обов'язку. На противагу протестантам, капіталісти традиційного суспільства, навпаки, прагнули мінімізувати власні трудові зусилля і віддавали перевагу найбільш простим видам заробітку, наприклад, встановлення монополії або особливих відносин з владою. На думку Вебера, протестантська трудова етика не властива людині від природи і є продуктом тривалого виховання. Вона може зберігатися протягом тривалого часу тільки тоді, коли сумлінна праця приносить моральну і матеріальну віддачу. Концепції протестантської трудової етики полягають в основних положеннях, що базуються на Біблії [1, с. 44-50].

Виклад основного матеріалу. Економічна культура України протягом 1917-1991 років формувалася на засадах патерналізму, наслідки якого мають великий вплив і на сьогоднішній день. Патерналізм визначається як система усталених відносин між робітником і державою, коли в обмін на працівникові трудову активність працівникові дається можливість задоволення мінімальних потреб. До основних ознак патерналізму відносять: втручання держави в процес прийняття рішень, що стосуються індивіда; це втручання має на меті сприяти інтересам чи благополуччю того, кого охороняють; втручання здійснюється без згоди індивіда, якого опікають. Патерналізм держави до громадян ґрунтується на концентрації ресурсів в його руках, необхідних для життєзабезпечення та соціального захисту населення. Цей факт, в свою чергу, забезпечує можливість державі бути суб'єктом примусу. У радянській економіці така концентрація ресурсів була здійснена, насамперед, шляхом націоналізації промисловості, позбавлення громадян приватної власності на засоби виробництва, заперечення всіх видів приватного підприємництва.

Основні ознаки економічної культури патерналізму були властиві комуністичним країнам, однак до цього часу вони значною мірою впливають на сучасні демократичні ринкові перетворення в посткомуністичних державах, що спостерігається наразі і в Україні: Орієнтація на патрон-клієнтські відносини: патрон (держава) пропонує свій захист і забезпечує залежним від нього клієнтам (громадянам) доступ до дефіцитних ресурсів. Люди не могли заробити багато життєвих благ, але гарантована зайнятість, безкоштовна освіта та охорона здоров'я, система адміністративного регулювання цін закріплювали віру в те, що про них піклуються. Мінімалістська трудова стратегія: гарантованість найважливіших матеріальних благ обумовлює звичку до страхування від крайньої бідності незалежно від економічної діяльності людини (кількості і якості праці, кваліфікації, ініціативності, підприємливості), а на рівні масової свідомості формуються установки про соціальне утриманство. Зрівняльна психологія породжує готовність людей добровільно підтримувати систему обмежень, негативне ставлення до будь-яких форм підприємництва («спекуляції»), прагнення заблокувати іншим просування вгору, соціальну заздрість. Ціннісно-раціональний характер економічної культури втілюється в ігноруванні вартісних прагматичних оцінок економічної діяльності людини і в абсолютизації моральних. Економічна детренованість як культурна характеристика означає нежиттєздатність індивіда в інших економічних структурах, крім патерналістських, неможливість здійснювати незалежні економічні стратегії. Консерватизм патерналістської культури проявляється в її нездатності швидко пристосовуватися до інноваційних тенденцій, спрямованих на її збагачення і сприяння розвитку економічних відносин.

Економічна культура країн з розвиненою капіталістичною економікою має такі складові [2, с. 233]. Економічний раціоналізм – здатність здійснювати економічні дії, що мають на меті економічну вигоду. Прогрес і справедливість – дві цілі, на які капіталістичні сус-

пільства орієнтують свої дії. Інноваційність дозволяє засвоювати і застосовувати нові моделі, як в технології виробництва, так і в управлінні економікою. Співіснування різноманітних моделей економічної поведінки та форм господарювання сприяє економічному розвитку [3, с. 30-37]. Великий вплив «людського фактору» (власників фірм, власників капіталу тощо) на розвиток економіки. Орієнтація економічних суб'єктів не тільки на групі, але й на моральні (інституційні, громадські) цінності. Незалежно від національних та інших відмінностей між країнами, в кожній з них діють політичні, моральні, релігійні та інші загальнонаціональні цінності та традиції, які обмежують вплив егоїстичних інтересів на економічну поведінку людей. Висока трудова мораль і висока культура партнерських трудових відносин. Законослухняність в економічній культурі відображається в дотриманні учасниками економічних процесів чинних правових норм. Політична нейтральність економічної культури – це її незалежність від політичних партій і груп, політична неупередженість, яка обмежує до деякої міри вплив політики, політичних потрясінь на економічний розвиток.

Феномен пострадянської економічної культури, що спостерігається в Україні, неможливо укласти в загальноприйнятій типологізації та класифікації. Вона характеризується поєднанням декількох різнорідних шарів, елементів, які можна згрупувати в такі блоки:

фрагментарність, яка виявляється у поєднанні особливостей прояву елементів традиційно українських, радянських (цінностей патерналістської культури) і модерністських (цінностей капіталістичної культури, запозичених разом із західними ринковими інститутами); існування багатьох класових, національних, регіональних, конфесійних та інших субкультур; конфліктність – відсутність базового консенсусу в суспільстві щодо економічних цінностей, високий ступінь напруженості між соціально-класовими угрупованнями; амбівалентність, яка проявляється в одночасному підтримці різних економічних цінностей.

Особливість ціннісної ідентифікації сучасної України полягає в тому, що вона в цивілізаційному і культурному відношенні є і європейською, і євразійською державою. Для українського суспільства характерне стійке і майже безконфліктне співіснування глибинних, але в основному пригнічених рис «європейськості» і частково іманентних, частково придбаних за останні десятиліття (нав'язаних комуністичним режимом) «євразійських» ознак. Доводиться констатувати, що українська європейськість у свій час розвивалася тільки в початкових і притому периферійних формах, а радянські навички соціально-економічної поведінки та відповідна система економічних цінностей в значній частині населення виявилися глибоко вкоріненими [4, с. 60].

Політичні, економічні та соціокультурні перетворення, які були здійснені в Україні в останні роки, призвели до значної трансформації економічної свідомості населення. Економісти відзначають досить виражену тенденцію індивідуалізації цінностей, ослаблення патерналістських установок, зростання орієнтації на особисті сили, раціоналізації поведінки. Результатом цих тенденцій є збільшення значущості індивідуальної відповідальності і самостійності, поступове розмивання все ще досить сильного патерналістського синдрому.

Висновок. Недостатня результативність та ефективність економічного реформування країни, які призвели до масової бідності, значного соціального розшарування, відсутність соціального захисту населення, безробіття тощо, зумовили негативну оцінку економічної ситуації населенням України. Однак, за даними дослідження в 2012 році 76,5% громадян України є прихильниками західного капіталістичного шляху розвитку, тобто суспільства

вільного ринкового підприємництва, 17% респондентів підтримують економіку змішаного типу, який з'єднує капіталістичний і соціалістичний сектор, а так званому «оновленому соціалістичному шляху розвитку» симпатизують 6,4% населення [5].

Список використаних джерел

1. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. 1905. Вибрані твори: Пер. з нім. / Упоряд., заг. ред. і післямова Ю. Н. Давидова. – М. : Прогрес, 1990. – 808 с.
2. Ривкіна Р. В. Драма змін. / Р. В. Ривкіна – 2-ге вид., перепрац. і доп. – М. : Справа, 2001. – С. 233-240.
3. Романенко О. Фінанси холдингових компаній: монографія / О. Романенко – К. : Київський національний торговельно-економічний ун-т, 2009. – 255 с.
4. Белоконь С. Б., Романенко О. А. Влияние экономической культуры на экономику посткоммунистических стран // ACTUAL PROBLEMS OF ECONOMIES OF POST-COMMUNIST COUNTRIES AT CURRENT STAGE // Материали международной научной конференции, Тбилиси, июнь 2013. с. 60. – Режим доступа: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=336.